

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Маржиної Аліни Анатоліївни

на тему: «Теоретико-правові аспекти механізму здійснення нотаріальної діяльності», представлену на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Статтею 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Цей обов'язок держава виконує через діяльність державних органів або делегування окремих повноважень недержавним органам, організаціям та інститутам. На нотаріат сьогодні покладається обов'язок із охорони та захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб у приватноправовій сфері. Нотаріат є правовим інструментом, без якого неможливе здійснення цивільно-правового обороту, правове забезпечення ринкових економічних відносин. Нотаріат є інструментом громадянського суспільства, яке базується на визнанні приватної власності, індивідуальній свободі громадянина, визнанні прав і свобод людини найвищою цінністю.

Важливу роль у вітчизняній системі права відіграє нотаріат як орган безспірної цивільної юрисдикції та превентивного правосуддя. Українське суспільство відчуває потребу в ефективній та високопрофесійній діяльності нотаріусів. На жаль, процес оновлення законодавчого унормування нотаріату та нотаріальної діяльності є неефективним, зокрема через відсутність зрозумілих підходів до визначення правового характеру й сутності нотаріальної діяльності та, як наслідок, неможливості ефективного вирішення найбільш складних та актуальних питань функціонування нотаріату. Зазначене зумовлює нагальну необхідність наукового обґрунтування

концепту нотаріального законодавства, що дасть змогу позбутися суперечливості та еkleктичності нормотворчої роботи у цій галузі.

З урахуванням соціальної та правової корисності нотаріату та нотаріальної діяльності, актуальність їх наукового дослідження має і матиме високий ступінь, адже такі дослідження в цілому націлені на посилення їх функціонування, а отже і на вдосконалення правоохорони та правозахисту в Україні. Актуальність наукової роботи також підтверджується і тим, що за 30 років свого існування в Українській державі інститут нотаріату довів результативність своєї юридичної діяльності та доцільність його існування в механізмі гарантування законності та правопорядку.

Крім того, актуальність наукового дослідження механізму нотаріальної діяльності саме крізь призму теоретико-правового виміру визначаються початком кардинального реформування системи нотаріату та розширення механізму нотаріальної діяльності шляхом покладання на нотаріусів нових повноважень, розширення мережі суб'єктів нотаріальної діяльності, що ініційовано Міністерством юстиції України.

Посилює актуальність тематики дисертаційної роботи також існуюча в юридичній науці дискусія про доцільність функціонування державного нотаріату та приватних нотаріусів, що обумовлює існуючу на сьогодні бінарність механізму здійснення нотаріальної діяльності, а також відсутність сучасних дисертаційних та монографічних досліджень означеної проблеми на теоретико-правовому рівні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Засновуючись на наукових узагальненнях та висновках учених, наявному емпіричному матеріалі, дисертаційна робота Маржиної Аліни Анатоліївни містить низку авторських наукових положень, висновків і рекомендацій, які становлять науковий і практичний інтерес та відповідають існуючим вимогам до робіт такого рівня. Структурні частини тексту за обсягом, змістом і глибиною аналізу збалансовані, що дає підстави зробити висновок про високий рівень

дисертаційної роботи. Стиль викладення – науковий. Мова роботи проста і зважена, не перевантажена надмірним ускладненням, що допомагає належно сприймати текст.

Джерельна база наукового дослідження повною мірою відповідає його меті (визначення та характеристика теоретико-правових аспектів механізму здійснення нотаріальної діяльності, його категоріального прояву, складових елементів, функціонального призначення, стану та шляхів підвищення його ефективності в сучасних умовах розбудови системи нотаріату в Україні) та поставленим завданням, включає як наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, так і національні та міжнародні нормативно-правові акти. Джерельна база дисертації охоплює 225 найменувань використаних джерел, що є достатнім для виконання поставлених завдань.

Наукові положення дисертаційного дослідження викладені у чіткій, логічній послідовності, є аргументованими та мають належне обґрунтоване відображення у тексті та висновках дисертаційного дослідження.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведене дослідження дало змогу авторці сформулювати висновки, які відзначаються послідовністю, ґрунтовністю та науковою новизною. Особливу значимість для наукової оцінки дисертаційного дослідження А. А. Маржиної мають положення, обґрунтовані *уперше*. Мова іде про здійснений авторкою аналіз складових механізму здійснення нотаріальної діяльності як теоретико-правового феномену; узагальнення характеристики функціонального призначення механізму здійснення нотаріальної діяльності шляхом виокремлення критеріїв класифікації його функцій а саме: а) *ціль* (правоохоронна, правозахисна); б) *зміст* (праворегулююча, правоінформативна); в) *значення* (основні функції та допоміжні); виокремлення недоліків функціонування вітчизняного нотаріату крізь призму складових механізму здійснення нотаріальної діяльності. Достатньо обґрунтованими є положення, які *удосконалено* (систему ознак механізму здійснення нотаріальної діяльності, доктринальне визначення

поняття «механізм здійснення нотаріальної діяльності», характеристика співвідношення нотаріату латинського та англосаксонського типу) та *дістали подальшого розвитку* (перелік та характеристика тенденцій розвитку правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні, положення, які стосуються пізнавальних переваг широкого підходу до розуміння механізму здійснення нотаріальної діяльності, положення, що стосуються перспектив розвитку механізму здійснення нотаріальної діяльності).

Логічною і послідовною є структура дисертаційного дослідження. Розділ 1 «Історія розвитку правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні» складається з двох підрозділів і присвячений аналізу світоглядних та доктринальних уявлень про нотаріат та нотаріальну діяльність, розкриттю змісту її ознак як особливого юридичного механізму. Провівши історико-правовий аналіз правового забезпечення нотаріальної діяльності в Україні за часів її незалежності (від 1991 року і донині) дисертантка виокремлює два періоди його розвитку: традиційний (від 1991 року до 1993 року)(с. 35-39) та національний (1993 р.) (с. 39-45). В результаті дисертанткою зроблено висновок про те, що український законодавець, починаючи з 1993 року, поступово запроваджує механістичний підхід до правового забезпечення здійснення нотаріальної діяльності, де за основу правового забезпечення взято складові механізму здійснення нотаріальної діяльності, які органічно взаємопов'язані та їх взаємне функціонування дозволяє забезпечити належне функціонування нотаріату (с. 50-51).

Заслугове на увагу аналіз існуючих доктринальних підходів до характеристики механізму реалізації нотаріальної діяльності, запропонований дисертанткою. Стверджується, що сучасний стан наукової розробки тематики дисертаційної роботи репрезентований комплексом наукових праць, в яких акцент зроблено на: 1) структурно-функціональних аспектах нотаріальної діяльності, механізм якої досліджується крізь призму відповідної системи елементів, гармонійне функціонування яких забезпечує її здійснення (с. 67-68); 2) методичних аспектах здійснення нотаріальної діяльності, механізм якої

розкривається через систему правил, прийомів, засобів та способів її здійснення та їх застосування (с. 69-70); 3) практичних аспектів нотаріальної діяльності, механізм якої досліджено з точки зору взаємозв'язку між комплексом завдань, які покладаються на нотаріат, та результатами її здійснення, що опосередковується практикою суб'єктів нотаріальної діяльності (с. 71).

Розділ 2 «Механізм здійснення нотаріальної діяльності як правовий феномен» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню категоріальних аспектів механізму здійснення нотаріальної діяльності, складових зазначеного механізму та його функціонального призначення. Авторкою узагальнено доктринальні підходи до розуміння механізму здійснення нотаріальної діяльності в межах: функціонального, інституційно-процедурного та широкого підходів. Досить докладно проаналізовано переваги широкого підходу до розуміння механізму здійснення нотаріальної діяльності, який надає можливість: по-перше, розкрити особливості механізму здійснення нотаріальної діяльності з точки зору інтегративного праворозуміння як складного багатоаспектного феномену, що забезпечує соціалізацію права, його формальний вираз у вигляді нотаріально оформленого акту, котрий націлений на забезпечення потреб суб'єктів права у правовій охороні, захисті їх прав, свобод та законних інтересів; по-друге, всебічно охарактеризувати нотаріальну діяльність як складний практико орієнтований механізм, що має усталений, алгоритмний характер; по-третє, посилити прогностичний характер наукового дослідження в частині концептуалізації наукового пізнання нотаріату як складного феномену, сутність якого виявляється насамперед в його системно-функціональних характеристиках, а також вироблення цілісного науково обґрунтованого підходу до вдосконалення його функціонування як єдиного функціонально-системного механізму юридичної практичної діяльності.

На підставі аналізу доктринальних підходів до розуміння механізму нотаріальної діяльності уточнено визначення вказаного поняття як різновиду

правового механізму нотаріату, змістом якого є впорядкована система взаємопов'язаних між собою юридичних засобів, котрі спрямовані на унормування та надання юридичної форми суспільним відносинам, що виникають з приводу здійснення нотаріальних дій, пов'язаних із посвідченням прав та фактів, що мають юридичне значення, вчинення інших дій з метою надання їм юридичної вірогідності, а також надання громадянам і юридичним особам іншої професійної правничої допомоги. Виокремлено та охарактеризовано складові механізму нотаріальної діяльності, а саме нормативно-правове забезпечення, юридичні факти, нотаріально-процесуальні правовідносини, акти застосування права, юридичні засоби захисту прав та законних інтересів учасників нотаріального провадження. Підсумовано, що механізм нотаріальної діяльності є основним способом функціонування інституту нотаріату, сукупністю юридичних засобів виконання його основних функцій, визначених законодавством. Саме його належне наукове дослідження має бути покладене в основу вдосконалення практики функціонування нотаріату в Україні.

Виокремлено та охарактеризовано функції механізму здійснення нотаріальної діяльності, до яких віднесено: 1) правоохоронну (с. 142); 2) правозахисну (с. 143-146); 3) праворегулюючу (с. 146-148); 4) правоінформативну функції (с. 150); 5) основні функції (профілактично-превентивна, доказова, медіаційна); 6) допоміжні функції (реєстраційна, фіскальна та функція фінансового моніторингу) (с. 155-156).

Розділі 3 «Механізм здійснення нотаріальної діяльності в сучасних умовах функціонування нотаріату в Україні» складається з двох підрозділів у яких аналізується сучасний стан функціонування механізму нотаріальної діяльності в Україні. Слід позитивно відзначити запропонований та узагальнений дисертанткою сучасний стан функціонування механізму здійснення нотаріальної діяльності в Україні в межах наявних переваг (сформованість вітчизняної системи нотаріату; формалізованість правового забезпечення нотаріальної діяльності; наявність системи суб'єктів

нотаріальної діяльності; формування системи нотаріальних та державних реєстрів, що забезпечують ефективність реалізації функцій нотаріату тощо) та існуючих недоліків, що досліджені дисертанткою в межах складових механізму здійснення нотаріальної діяльності (нормативної, суб'єктної та змістовної).

Логічним завершенням дослідження стало обґрунтування перспективних напрямків подальшого наукового дослідження функціонування механізму здійснення нотаріальної діяльності та вдосконалення його правового забезпечення. Висновки до розділів та роботи в цілому відображають в узагальненому вигляді основні положення дослідження та націлені на підтвердження досягнення завдань, означених у вступній частині роботи.

Повнота викладу у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 11 наукових працях, з поміж яких: 5 статей у фахових виданнях України з юридичних наук; 1 стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні держави, що входить до організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу; 5 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Всі публікації дисертантки, зараховані за темою дисертації, в повному обсязі відображають обґрунтовані автором наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані у дисертації.

Відсутність порушення академічної доброчесності. У результаті вивчення дисертаційного дослідження Маржиної Аліни Анатоліївни не було виявлено запозичень наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, без зазначення авторства (академічного плагіату). Авторка дотримується правил цитування та здійснення посилань, належно оформлюючи цитати. Використання цитат у дисертації є помірним та доречним. Фактично у публікаціях авторка розкриває більш детально ряд аспектів, що репрезентують основні результати дисертації, а у тексті дисертаційного дослідження посилається у тому числі і на свої власні роботи,

які було зараховано за темою дисертації. Випадки фальсифікації чи фабрикації відсутні.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження А. А. Маржиної залишає позитивне враження, однак як і будь-яка творча робота, націлена на обґрунтування авторської позиції, потребує уточнення певних положень. А саме:

По-перше. У змісті підрозділу 2.1 «Механізм здійснення нотаріальної діяльності як категорія юридичної науки» на підставі аналізу доктринальних підходів до розуміння механізму нотаріальної діяльності уточнено визначення вказаного поняття в системі понятійно-категоріального апарату юридичної науки. Цілком погоджуємось, що вказане поняття є основним способом функціонування інституту нотаріату, сукупністю юридичних засобів виконання його основних функцій, визначених законодавством, підтримуємо і уточнене дисертанткою визначення самого поняття «механізм здійснення нотаріальної діяльності». Однак, слід вказати на те, що в юридичній літературі існує дискусія щодо співвідношення між такими поняттями як «нотаріальна діяльність» та «правовий механізм». Автором опосередковано вказується на це у змісті підрозділу 2.1. і наводяться відповідні погляди вчених. Однак, у тексті дисертації бажано було б більш ґрунтовно проаналізувати зміст категорії «нотаріальна діяльність», відмежувати її від таких суміжних понять як «нотаріальний процес», «нотаріальна процедура», «нотаріальне провадження», «нотаріальна дія». Хотілося б під час захисту почути розширену авторську позицію з цього приводу.

По-друге. Дисертантка у підрозділі 2.1 підтримує ідею вчених про те, що механізм здійснення нотаріальної діяльності визначається подвійним статусом суб'єктів нотаріальної діяльності (з одного боку – їх приналежністю до системи посадових осіб, а з іншого боку – їх неналежністю до суб'єктів, на яких поширюється Закон України «Про державну службу» (с. 96), досить загально викладаючи свою позицію. На наш погляд, нотаріальне процесуальне законодавство досить недбало врегульовує суб'єктний склад нотаріальних

процесуальних правовідносин саме на стороні суб'єкта, який вчиняє нотаріальну дію. З відповідних положень Закону «Про нотаріат» вбачається, що воно називає таким суб'єктом або ж посадову особу, або ж відповідний орган. У зв'язку з цим цілком обґрунтовано виникає теоретичне питання щодо того, хто є відповідним суб'єктом таких правовідносин – відповідна особа, зокрема, й посадова, яка безпосередньо вчиняє нотаріальну дію, чи відповідний орган, у якому працює чи представником якого є ця особа? Як вбачається з висловлених у науці положень, зазначене питання надзвичайно актуальне, насамперед, саме щодо приватних нотаріусів. Хотілось би почути думку дисертантки щодо цього.

По-третє. В межах дисертаційного дослідження авторкою здійснено критичний аналіз сучасного стану функціонування механізму нотаріальної діяльності в Україні, на підставі чого обґрунтовано перспективи його розвитку. Так, в підрозділі 3.1 автор зазначає, що доречним було би розглянути питання запровадження інституту соціального нотаріату в Україні після усунення державних нотаріусів. Такий «соціальний нотаріат» на думку дисертантки буде нагадувати чимось систему безоплатної правової допомоги в Україні (с. 173). Дійсно тривалий час в юридичній науці точиться дискусія про доцільність функціонування державного нотаріату та приватних нотаріусів, що обумовлює існуючу на сьогодні бінарність механізму здійснення нотаріальної діяльності. Цілком логічними виглядають думки щодо створення в Україні так званого єдиного нотаріату – скасування поділу нотаріусів на державних та приватних і побудова єдиного правового статусу нотаріуса. Виходячи з існуючого на сьогодні державного і приватного нотаріату очевидно, що єдиний нотаріат може бути створений на базі одного з них, через що виникає питання щодо того, яким він має бути. У зв'язку із цим, хотілося б почути пояснення від авторки щодо конкретного механізму вирішення цієї проблеми та доцільності запровадження «соціального нотаріату» в Україні.

По-четверте. В якості перспектив наукової роботи дисертантки хотілося б вказати на те, що наукове дослідження теоретико-правових аспектів механізму здійснення нотаріальної діяльності потребує аналізу нових повноважень нотаріусів та їх доцільності, впливу недосконалої нотаріальної процедури на охорону прав суб'єктів цивільних відносин та відповідальність нотаріусів. Окрім того, наукового перспективними були б дослідження порівняльно-правового плану, що дозволило б з'ясувати особливості функціонування нотаріату в залежності від країн його функціонування та приналежності до того чи іншого типу нотаріату.

Загальний висновок. Вважаємо, що дисертаційне дослідження «Теоретико-правові аспекти механізму здійснення нотаріальної діяльності» відповідає спеціальності 081 «Право» (08-Право) та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03 квітня № 283) п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової Спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а його автор, Маржина Аліна Анатоліївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
кандидатка юридичних наук, доцентка
кафедри нотаріального, виконавчого процесу
та адвокатури Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Олена КРИЖЕВСЬКА

20 червня 2023 р.

